

تاریخ شیراز

اثر حاضر تحقیقی است گسترده و همه‌جانبه درباره تاریخ شیراز، پس از اسلام (از زمان صفاریان تا آغاز سلطنت کریمخان زند) که براساس روش‌های نوین علمی به رشته تحریر درآمده و علاوه بر اینکه در مورد تشکیل سلسله‌ها، شیوه سیاسی پادشاهان و حکامی که فارس، در قلمرو فرمانروایی‌شان قرار داشته، شرحی آورده شده تا خواننده در جریان تداوم و پیوستگی تاریخ ایران قرار گیرد و به روشنی از علل بروز رویدادهای شیراز آگاهی یابد، براساس روش ترکیبی نیز، کوشش شده تصویری روشن از اوضاع مردم شیراز در دوره‌های مختلف تاریخی ترسیم و ارائه گردد، لذا در فصول مختلف کتاب درباره اوضاع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ابنیه و آثار و بافت این شهر در هر دوره تاریخی به تفصیل، مطالبی آورده شده است. کتاب در هشت فصل سازمان یافته است:

فصل اول: اوضاع طبیعی و جغرافیایی شیراز:

این فصل به توصیف جغرافیایی شیراز پرداخته و از حدود جغرافیایی، حدود طبیعی، رودخانه‌ها، کوه‌ها، جلگه، آب و هوا، چشمه‌ها، قنوت برم‌ها و حاصلخیزی خاک سخن می‌گوید.

فصل دوم: قدمت و وجه تسمیه شیراز:

فصل دوم اشاره‌ای است به وجه تسمیه، قدمت و پیشینه کهن تاریخی شیراز که طی آن پس از بازکاوای نشان شیراز در الواح عیلامی، قصر ابونصر، برم دلك، قلعه «پهندر»، «فهندژ» از چگونگی ورود مسلمانان به جلگه شیراز و احداث این شهر، توسط مسلمانان سخن به میان می‌آید.

فصل سوم: شیراز در زمان صفاریان:

این فصل به ارایه گزارشی از اوضاع سیاسی شیراز در زمان صفاریان و چندین مرتبه، لشکرکشی یعقوب و سپس عمر و لیث به فارس و تصرف این شهر اختصاص دارد. در پایان این فصل نظری کلی به وضع فارس در زمان صفاریان افکنده شده و شهر شیراز در زمان صفاریان توصیف و شرحی در باب معماری مسجد جامع عتیق ارائه شده است.

○ تاریخ شیراز

○ تألیف: دکتر حسن خوب نظر

○ به کوشش: دکتر جعفر مؤید شیرازی

○ ناشر: سخن، تهران، چاپ اول، اسفند ۱۳۸۰،

۱۰۶۲ ص، ۷۹۰۰ تومان

فصل چهارم: دیالمه در شیراز:

در بخش نخست این فصل، گزارشی از اوضاع سیاسی شیراز، فارس و مناطق همجوار آن در زمان دیالمه و حکمرانی پادشاهان، دست‌نشانگان، فرزندان و بازماندگان دیالمه در فارس و کشمکش‌های آنها با یکدیگر و قدرت‌های محلی، چگونگی بسط قدرت و نفوذ آل‌بویه از شیراز تا بغداد و کرمان و اصفهان و مناطق دیگر و سرانجام هجوم سلاجقه و پایان فرمانروایی دیالمه در فارس ارائه شده است.

عمادالدوله، ابوشجاع پناه خسرو (فنا خسرو)، عضدالدوله، ابوالفوارس شیرذیل شرف‌الدوله، مؤیدالدوله، صمصام‌الدوله، بهاء‌الدوله، سلطان‌الدوله، شرف‌الدوله، ابوکالیجار،

شیراز- آرامگاه شاه شجاع

ابومنصور و سرانجام فولاد از پادشاهان و حکام بویهی، در فارس هستند که اقدامات آنها در تأسیس تحکیم و توسعه قدرت و نفوذ آل‌بویه در فارس بازگو شده است.

در ابتدای این فصل همچنین به زادگاه دیالمه، نبرد سران دیلمی برای کسب قدرت، نسب آل‌بویه و ابتدای کار ایشان و چگونگی تسلط **عمادالدوله** بر شیراز مختصراً اشاره شده است.

در بخش دوم از فصل چهارم کوشش شده اوضاع و احوال و آثار شیراز در روزگار آل‌بویه روشن شود. مطالب این قسمت (فهرست‌وار) چنین است: وضع حکومت و دربار سلاطین دیلمی فارس (شاه، وزراء، قضات، حکام، رئیس و کاتبان دیوان رسائل، دیوان برید، سایر دیوان‌ها و مؤسسات دولتی در شیراز، سپاهیان)، طبقات مردم شیراز، اوضاع اقتصادی شیراز، زراعت و آبیاری (سد و بند امیر)، راه‌ها و تدابیر امنیتی و رفاهی، بازار و بازاریان شیراز و وضع تجارت، مسکوکات، اوزان، وضع مالیاتی و مخارج و درآمدهای شاه (انواع خراج و مالیات‌ها) عقاید دینی مردم شیراز، خصوصیات مردم شیراز و وضع لباس آنها (و سایر آداب و رسوم)، زبان مردم شیراز، صوفیان و سخنوران و دانشمندان شیراز در

سلسله دیلمی تا ابتدای حکومت سلغریان (شامل: سد و بند قصار، مرمت حصار شهر، مدرسه قراری، مدرسه و تخت قراچه، مدارس منکو برس و ابونصر لالا، مدرسه زاهده) مربوط به دوره سلاجقه معرفی شده‌اند؛ از نظام اجتماعی و سیاسی فارس از ابتدای فرمانروایی سلاجقه تا زمان غازان‌خان، وضع حکومت سلاجقه و اتابکان ایشان، حمایت و دفاع از دین اسلام، توسعه اراضی اقطاعی سیستم مالیاتی، اداره امور ایالت فارس پس از مهاجمات مغولان تا زمان غازان‌خان، مناسبات ارضی و سیستم مالیاتی در فارس، اوضاع اقتصادی مردم فارس (زراعت، تجارت، پول‌های رایج

از جمله اسکناس)، شیراز به عنوان کرسی فارس در زمان غازان‌خان، صحبت شده است و قسمت دیگری از مطالب این فصل به معرفی بناهای ساخته یا توسعه یافته دوره اتابکان و مغول اختصاص دارد که از این قرار است: ابنیه و آثار سلغریان و برخی از وزرای ایشان و حکام شیراز و ترمیم یا تجدید بنای باروی شهر توسط **غازان‌خان** (سقایه و چهار بازار، مدرسه سنقریه، تجدید بنای مزار شیخ کبیر به توسط زنگی بن مودود) آثاری که **اتابک سعد زنگی** بنا نمود (مسجد نو، حصار شهر، رباط شهر الله، چهار بازار) مدرسه عمید آثاری که به فرمان **اتابک ابوبکر بنا** گردیده یا به او نسبت داده شده است، مزار **احمدبن موسی** مشهور به شاهچراغ، مزار **سید علاءالدین حسین**، مزار **محمدبن موسی**، مدرسه دارالشفاى مقرب، آثار **خیر فخرالدین ابوبکر حوائجی**، ابنیه **مجددالدین رومی**، مدرسه‌ای که **ترکان خاتون** ساخت، بناهای احداث شده توسط **ابش خاتون**، مقبره **ابش خاتون** از بناهای کرد و چین، مزار **سید حسن کیا**، تجدید و یا ترمیم دیوار شهر به فرمان **غازان**، توسعه شیراز در زمان **اتابک** و دروازه‌های شهر، ابنیه و مناطق شاخص شهر.

پایان بخش فصل پنجم، نگاهی است به

ایام دیالمه، آثار و ابنیه عصر دیالمه در شیراز (کتابخانه عضدی، دارالشفاى عضدی، فیل خانه یا گنبد عضد، دیوار دور قبرستان‌ها، دیوار شهر، معماری شیراز در زمان دیالمه، نظری کلی به وسعت و دیگر خصوصیات شهر شیراز در عصر دیالمه (گورستان‌ها، مزار مشهور به **مزار علی بن حمزه**، مقبره **ام کلثوم**، بازار، دروازه‌ها).

فصل پنجم: استیلای سلاجقه و اتابکان بر فارس:

حوادث فارس در دوره سلاجقه، اتابکان و ایلخانان مغول، دست به دست شدن حکمرانی فارس میان حکام دست‌نشانده سلجوقی مانند **خمارتکین و اتابک چاوولی** و مبارزات **طغرل بیک**، **الب ارسلان**، **برکیارق**، **محمدبن ملک‌شاه** با حکام محلی مانند **ملوک شبانکاره**؛ فرمانروایی اتابکان سلغری و اتابکان زنگی بر فارس؛ حکمرانی امرای مغول بر شیراز تا هجوم ایلخانان و حکامی که از سوی **غازان‌خان** بر فارس حکومت کردند، همراه با ذکر قیام‌هایی چون **قیام سید شرف‌الدین ابراهیم** و مقاومت‌های محلی در برابر مهاجمان، بخش اصلی مطالب فصل پنجم را تشکیل می‌دهد.

علاوه بر این، آثار و ابنیه شیراز از اواخر

شیراز - طرحی از بند امیر

آثار و بناهای مشهور شیراز اختصاص یافته است. شاید بتوان گفت ویژگی بارزی که در این کتاب به چشم می‌خورد، علاوه بر جامعیت و پرداختن به تمام وجوه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، دربار و اوضاع زمانه، این است که مؤلف هم خود را مصروف به روشن ساختن دوره‌ای از تاریخ شیراز ساخته که کمتر به آن پرداخته شده است. یعنی فاصله میان تاریخ بعد از اسلام تا زنده. این انتخاب بی‌علت نبوده چرا که راجع به تاریخ باستان فارس، به علت وجود آثار باستانی و تمرکز قدرت سلسله‌هایی چون هخامنشیان و ساسانیان در فارس، تحقیقات فراوانی در این خصوص صورت گرفته است. از دوره زنده و ظهور کریمخان زند در عرصه تاریخ ایران که شیراز برای چندین دهه، کانون حوادث مهم قرار گرفت و ادامه آن به دوره قاجاریه پیوند می‌خورد نیز با تحقیقات فراوانی روبه‌رو هستیم. بنابراین انتخاب دوره میانه برای بررسی جامع و همه جانبه تاریخ شیراز، این کتاب را به عنوان یک مونوگرافی عالمانه برجسته می‌سازد.

محمود افغان، اوضاع فرهنگی شیراز از ابتدای ایام اتابکان تا اوایل قرن هشتم به انضمام شرح حال و معرفی مشهورترین علما، فضلا، اطباء، دانشمندان و شعرای شیراز.

فصل ششم: شیراز در دوره فرمانروایی

خاندان اینجو و آل مظفر:

در فصل ششم نیز، ابتدا گزارش مفصل و جامعی از اوضاع و احوال سیاسی، لشکرکشی، فتوحات، شکست‌ها، قلمروها و منازعات بر سر قدرت از سوی خاندان اینجو، و بیشتر، آل مظفر (به ویژه امیر مبارزالدین محمد، شاه شجاع و شاه منصور) که با حمله تیمور به فارس و تصرف شیراز خاتمه می‌یابد، ارائه شده است. سپس ساختار دیوان و دربار، و اوضاع فرهنگی و آثار و ابنیه مربوط به آل مظفر با این مطالب معرفی می‌گردد. وضع دربار و طرز اداره حکومت در زمان شاه شیخ ابواسحق و آل مظفر (در ایام شاه شیخ ابواسحق، در ایام آل مظفر)، وزرا و عمال دیوانی و سایر کارگزاران، قضات، سپاه، طبقات جامعه شیراز (بزرگ مالکان، پیشوایان، و مروجین دین، تجار، کسبه و صاحبان حرف، روستاییان)، اشکال مختلف مالکیت ارضی در شیراز، اوضاع اقتصادی شیراز، کشاورزی، بازرگانی و کسب و کار، سکه‌ها، مالیات‌ها و هزینه‌ها، نظری اجمالی به اوضاع اجتماعی شیراز، عقاید مذهبی مردم شیراز، نظری اجمالی به اوضاع فرهنگی شیراز در قرن هشتم، مکتب هنری شیراز، علما و ادبای شیراز، ساختمان‌های جدید الاحداث شیراز و حومه آن در

قرن هشتم، دیوار شهر، قصر جعفرآباد، مدرسه مسعودیه، مدرسه مجدیه، مدرسه و زاویه احدائی آبش خاتون، مزار تنی چند از شیوخ، توسعه و تجدید بنای خدیخانه، کاخ شاه شیخ ابواسحق، بازار حاجی، بنای مقبره شیخ ابوبکر علاف، مدرسه دارالشفا، مسجد و مدرسه شاه شجاع در پاسارگاد، بازسازی پهندر، بقعه بی‌بی دختران.

فصل هفتم: اوضاع تاریخی شیراز از زمان

تیمور تا کریمخان زند:

در فصل هفتم حوادث سیاسی فارس با محوریت «شیراز از زمان تیمور تا کریمخان زند» در دو بخش بازگو می‌شود.

بخش اول از زمان سلطنت تیمور تا اواخر سلطنت نادر را دربر گرفته، شامل اقدامات و جنگ و جدال‌های امرای تیموری، لشکرکشی شاهرخ به شیراز، حکمرانی قره قویونلوها و آق قویونلوها در شیراز، تصرف شیراز توسط شاه اسماعیل، کر و فرهای طایفه ذوالقدر در شیراز در دوره صفوی، آمدن شاه عباس به شیراز، اقدامات الله وردیخان، حمله افغان‌ها به اصفهان و تصرف شیراز توسط

فصل هشتم

سازمان اداری،

طبقات جامعه،

چگونگی مالکیت

ارضی، اوضاع

اقتصادی، مذهبی و

اجتماعی و فرهنگی

شیراز، از اوایل قرن

نهم تا نخستین

دهه‌های نیمه دوم

قرن دوازدهم

هجری قمری:

ریز مطالب این

فصل از این قرار

است: اوضاع اداری،

حکام، اختیارات نظامی،

حکام فارس،

اختیارات مالی حکام فارس

تیموریان و ترکمانان،

اختیارات مالی حکام فارس

در زمان سلاطین صفوی و افشار،

اختیارات حکام

یا وزرای فارس در امور قضایی،

کلانتران شیراز،

سپاهیان، جمعیت شیراز و

وضع طبقاتی آن،

ارضی و مسأله مالکیت بر آن،

وضع اقتصادی

شیراز (کشاورزی، دامداری،

صنعت و بازرگانی،

بازارهای شیراز) نرخ ارزاق

عمومی و دیگر اجناس

و لوازم زندگی، مسکوکات،

اوضاع اجتماعی شیراز،

عقاید دینی و مذهبی اهالی

شیراز، جشن‌ها و

سوگواری‌ها، اوضاع فرهنگی

شیراز، (شعرا، علما،

دانشمندان و فلاسفه)،

مکتب هنری شیراز.

کتاب در بخش پایانی از تکمله‌ای برخوردار است که در آن ابتدا توصیف‌ها و تعاریف سفرا و سیاحان و بازرگانان از شیراز براساس سفرنامه‌های آنها از زمان تیمور تا اواخر افشاریه، بازگو می‌شود سپس آثار و ابنیه‌ای که در فاصله زمانی یاد شده در شیراز احداث یا تعمیر و توسعه یافته بیان می‌گردد.

صفحات پایانی کتاب به فهرست منابع و مأخذ، نمایه اسامی، تعدادی نقشه و عکس‌هایی از